

STRAATCARNAVAL IN HET 19de-EEUWSE AALST: DE ANDERE KANT VAN DE CARNAVAL- MEDAILLE

Wim BEELAERT

Dit artikel is gebaseerd op de licenti-aatsverhandeling 'Vijf eeuwen Vastenavond in de Carnavalsstad Aalst, 1432-1940', gemaakt aan de Vakgroep Nieuwste Geschiedenis in 1999. In die studie komt de ontwikkeling van het feest in de negentiende eeuw uitvoerig aan bod. Ten gevolge van de industriële revolutie onderging de stad Aalst een totale metamorfose, waardoor het gehele stedelijke leven gebukt ging onder de sociale en politieke problemen. Ook het straatcarnaval werd in grote mate door dit veranderingsproces beïnvloed. De negentiende-eeuwse Aalsterse kranten 'De Denderbode', 'De Werkman' en 'Het Land van Aalst', de processen-verbaal uit het stedelijk politiearchief en de gemeenteraadsverslagen van de stad Aalst waren de voornaamste bronnen voor deze bijdrage over straatcarnaval in het 19de-eeuwse Aalst.

Van vastenavond tot carnaval

Het spontane volksfeest rond de vastenavonddagen evolueerde ook in Aalst in de loop van de negentiende eeuw naar een meer grootschalige en gecommmercialiseerde vorm van vastenavond. Private initiatieven, meestal georganiseerd door politieke verenigingen met politieke en economische doelstellin-

gen, begunstigen de gedaanteverwisseling van het eeuwenoude volksfeest, dat steeds vaker carnaval werd genoemd.

Al in 1845 werden er bals georganiseerd, in 1847 liepen er opnieuw gemaskerden in de straten van de stad. In 1849 meldde *De Denderbode* dat er "tegen alle gebruik" een maskerdag toegelaten was, waaruit we kunnen besluiten dat dit enkele jaren geleden was. Sinds 1850 werden de vastenavonddagen, de dagen waarop het maskeren en vermommen werd toegelaten, door de stedelijke overheid in de weekbladen gepubliceerd. In 1851 meldde *De Denderbode* "in geen tien jaeren" zo veel gemaskerden gezien te hebben. Op Groot Vastenavond van hetzelfde jaar trok in Aalst de eerste Aalsterse vastenavondstoet door de straten. Voor het eerst sinds de zeventiende eeuw werd in de stad op de openbare weg een vastenavondactiviteit bewust georganiseerd.⁽¹⁾ De ontwikkeling van allerlei nieuwe activiteiten als bals, danspartijen en stoeten, leidde tot de massale deelname van feestneuzen uit alle lagen van de bevolking. Al in 1857 schreef *De Denderbode* met weemoed over de vastenavonddagen, die niet meer doorgebracht werden "in eene verdraegzame blijgeestigheid of in familiefeesten".⁽²⁾

Het straatcarnaval aan banden gelegd?

De katholieke krant *De Werkman* klaagde tussen 1873 en 1877 jaarlijks over storend straatlawaai, vooral veroorzaakt door jonge werklieden. In haar eigen stijl maakte de krant een duidelijk onderscheid tussen de “reine vreugden” en de “walgelijke slemperijen”, die men tijdens de vastenavonddagen kon waarnemen. “*Reine vreugden zijn te vinden in de familiefeesten en in feesten van treffelijke gezelschappen*” stelde *De Werkman*. Deze kon men nog aantreffen “op den buiten”, waar families vastenavond vierden met wafels, krentenkoeken en chocomelk. De walgelijke slemperijen vonden plaats in de steden, “*s nachts, in de kroegen, onder de gemaskeerde personen*”. De krant richtte zich vooral tot de arbeidersbevolking en blonk uit in emotionele oproepen als: “*Werklieden, goede vrienden, houdt uwe zonen en dochters uit die slemperijen; de geur alleen kan hun hart en hunne ziel verpesten; helaas! Op die dagen wordt zooveel werkmansgeluk, zooveel werkmanszorg misdadig verbrast*”. Vooral de jonge werkmansdochters werden gewaarschuwd: “*Hebt ge ooit gedacht in wat gezelschap gij u kunt bevinden? Die gemaskeerde personen met welke gij zwiert en springt, zijn misschien gemeene kerels, misschien vrouwpersonen die gij anders als chole-*

mieken vlucht”. (3) In 1875 beschreef de krant de feestvierders na een nachtje slempen: “*Ziet ze van hun vermaak terugkomen, de jonkheden, bleek als nen boekweikoek, met een stem als een beroeste deur, met glazen benen en een doorkistengezicht*”. (4)

De Denderbode stoorde zich voornamelijk aan het verwijten en schelden, een gebruik dat nog steeds het meest typische kenmerk van het straatcarnaval was. De katholieke krant maakte bekend dat er tijdens de carnavaldagen van 1873 bij de politie verschillende klachten waren neergelegd. “*Vrienden van vroegere jaren moeten door honende uitgalmende gezegdens gezworen vijanden geworden zijn: daer verwijtingen altijd tot krakeel en vechten aanleiding kunnen geven*”, merkte de krant op. (5)

In 1875 besloot de Aalsterse gemeenteraad paal en perk te stellen aan de uitwassen van vastenavond. Op voorstel van het schepencollege keurde de katholieke raad een reglement goed dat in grote lijnen het bestaande reglement uit 1794 overnam. Het ‘Reglement voor den vastenavond’ bestond uit acht artikels en bevatte de volgende beperkingen: (6)

- Verkleed en vermommen mocht enkel op de vastenavonddagen die jaarlijks door het stadsbestuur werden

vastgelegd. Deze dagen waren zondag, maandag en dinsdag voor Aswoensdag en zondag erna. Men mocht zich enkel verkleed op de openbare weg begeven tussen 7.00u en 19.00u. Op de beide zondagen mocht dit enkel tussen 12.00u en 19.00u. De zondagsplicht mocht immers niet gestoord worden door het vastenavondvertier.

- Vastenavondvierders mochten niet in het bezit zijn van wapens of voorwerpen die iemand zouden kunnen verwonden, hinderen of bevuilen. Vermommen in priester of kloosterling was evenmin toegestaan. Ook het verspreiden of voorlezen van vlugschriften, het spelen van “*vertooningen*” of het zingen van liederen was verboden, tenzij men toelating had gekregen van de burgemeester. Het publiekelijk tergen of beledigen of het met geweld in winkels of huizen binnendringen zou zwaar aangepakt worden.

Het is opvallend dat het katholieke stadsbestuur het vastenavondvieren op de eerste zondag van de vasten liet doorgaan. Dergelijk ‘geuzengedrag’ werd door de katholieke pers in de strengste bewoordingen afgekeurd. Het hoeft dan ook niet te verbazen dat enkele van de katholieke bestuursleden niet gelukkig waren met deze vierde carnavaldag.

Burgemeester Van Wambeke pareerde echter alle kritiek zodat de beslissing behouden bleef. Hij verdedigde het vieren op zondag Quadragesima hoofdzakelijk met economische motieven.⁽⁷⁾ Eveneens opvallend was dat tijdens de vastenavonddagen koffiehuisen, herbergen, kroegen en andere openbare plaatsen dag en nacht mochten openblijven. Een reglement uit 1871 had bepaald dat alle herbergiers hun zaak op zon- en feestdagen moesten sluiten om middernacht.⁽⁸⁾ Uitzonderingen werden slechts verleend ter gelegenheid van godsdienstige feesten of kermissen. Klaarblijkelijk werden ook de vastenavonddagen als kermis erkend en mochten de drankgelegenheden de hele nacht open blijven. Ook hierover werd in de gemeenteraad gebakkeleid. Sommigen vreesden immers dat deze beslissing het nachtlawaai nog in de hand zou werken. Hun pleidooi haalde niets uit.

Wellicht speelden ook hier economische motieven een rol. In 1888 telde *De Denderbode* in de stad 636 herbergen of één herberg op negen huizen.⁽⁹⁾ Deze stonden centraal in het politieke, sociale en culturele leven in de stad en konden dus beter gekoesterd worden. Het uitvaardigen van beperkende maatregelen zou in elk geval op heel wat protest onthaald zijn, zowel door de Aalsterse bevolking als door de herbergiers. Om de conservatieven van dienst te zijn en

een antwoord te geven op de vele klachten inzake nachtlawaai werden de individuele vrijheden van de vastenavondvierders danig beperkt. Mogelijk protest tegen het katholieke bestuur, zoals het verkleeden in geestelijke of het verspreiden van vlugschriften, werd uitdrukkelijk verboden.

De Denderbode reageerde enthousiast op de afgekondigde maatregelen en meldde sindsdien dat tengevolge de beslissingen van stadsbestuur en het optreden van de politie het aantal klachten fors terugliep: *“De gemaskeerden hebben begrepen dat vermomming en verkleeding hun het recht niet geven van, straffeloos, vreedzame burgers uit te schelden, en dat de politie, als ze hare plicht weet te kwijten, hier pael en perk kan aen stellen”*.⁽¹⁰⁾ De liberalen reageerden minder euforisch. Zij vonden de genomen maatregelen inzake maskeren en mommen te streng en verkondigden via Het Verbond van Aalst dat de katholieke meerderheid de stad in een begijnhof wilde veranderen.

Sinds het uitvaardigen van het besluit trad de politie slechts sporadisch op. Tijdens de vastenavonddagen van 1876 werd één proces-verbaal opgesteld, in 1877 vijf, in 1879 drie. Ook in de jaren '80 was van een grootschalig politieeel optreden geen sprake. Waar dan toch werd opgetreden, betrof het veelal uit de

hand gelopen scheldpartijen. Om een beeld te schetsen van het proza dat door de Aalstenaars de vastenavondnachten werd ingeslingerd, geven we een korte bloemlezing:

- Scheldpartijen in verband met ontrouw: *“Gij zijt ene hoer, gij houdt jonkheden op in uw kwartier! Gij verhuurt uw kwartier aan eene jonkheid waarmede gij ze dan hebt!”*⁽¹¹⁾ of *“Gij hebt in het bed gelegen van het schurft en de smeerlapperij!”*⁽¹²⁾
- Scheldpartijen in verband met een buitenechtelijk kind: *“Slecht volk, gij houdt u op als slecht volk!”*⁽¹³⁾ of *“Gij brengt jongen voort van vuil bloed!”*⁽¹⁴⁾
- Scheldpartij in verband met bedrog: *“Gij zijt den cachetten achterhouder van de duivenvlieging bij de Luyckx”*.⁽¹⁵⁾
- Allerlei: *“Schurft, zak, smeerlap, rotzak, met uwen stinkenden adem, luierik, slaper!”*⁽¹⁶⁾

Café-chantants en dans-orgelkoten

In de jaren tachtig was de nasleep van de lange depressie waarin de kapitalistische economie zich vanaf 1873-1874 had bevonden, nog duidelijk voelbaar. Sinds 1885 kreeg de industrie te kampen met een afzetcrisis. De Aalsterse industrie deelde in de klappen.

Fabrieken moesten sluiten of werkten deeltijds; arbeiders en arbeidsters kregen een hongerloon. Pas vanaf 1895 ontwikkelde de industrie zich opnieuw in stijgende lijn. In deze omstandigheden verloor het Aalsterse vastenavond veel van haar charme. Politieke propagandastoeten zouden in dit klimaat op weinig begrip van de hongerende bevolking hebben kunnen rekenen. Tussen 1881 en 1897 werden er buiten de liberale Polydoorkens-cavalcade van 1889 dan ook geen politieke cavalcades georganiseerd. De Aalsterse arbeidersbevolking, hoe ellendig haar situatie ook was, bleef in meestal schrijnende omstandigheden vastenavond vieren. Alcohol en dansvertier was voor hen vaak de enige mogelijkheid om even te vluchten uit het armtierige bestaan. De vastenavonden waren daarvoor de uitgelezen periode.

Naast de cafés waren de danszalen en de café-chantants de voornaamste trekpleisters. Zowel de eenvoudige arbeiders als de gegoede burgers waren regelmatige bezoekers van de drank- en dansgelegenheden. Deze werden tengevolge de groeiende politieke en sociale tegenstellingen meer en meer de culturele inzet tussen de klassen: naarmate de danszaal armtierig of protserig was ingericht, vormde ze de achtergrond voor de uitpattingen van de arbeidersklasse of het discrete decor voor de ontspanning van de stedelijke burgerij.

Volgens de getuigenissen in de kranten verdween in de jaren tachtig het vastenavondvieren bij dag. Het nachtelijk vertier floreerde echter als nooit tevoren. *“De vastenavond vertoeningen by klaren dag zyn heden gansch buiten de mode. (...) Des avonds en des nachts is 't heel wat anders: honderden gemascerden van allen ouderdom (...) ziet men van in den valavond naar de kwartieren trekken waer zich de danszalen bevinden”*.⁽¹⁷⁾ Dat de acteurs vooral werklieden waren die zich met hun zuurverdiend loon in de alcohol stortten, lokte hevige reacties uit. In 1884 klonken de protesten tegen deze toestand luider dan ooit. De katholieke krant *De Werkman* was de spreekbuis van de onvrede. Pieter Daens, opsteller van *De Werkman*, schreef een Open Brief aan burgemeester Van Wambeke, waarin hij de situatie aanklaagde. *“'s Avonds en 's nachts, de stad krioelt van jonge meisjes, de een kroeg in en de ander uit, terwijl ze de meest ontuchtige praat uitschreeuwen. De nachten zijn wild en losbandig, met vuil gezang op straat en jonge dochttertjes die deze smeerlapperijen zingen”*.⁽¹⁸⁾ Daens zag het probleem van in het begin als een symptoom van de sociale ellende waarin de werklieden zich bevonden. *De Denderbode* zag in het optreden van de arbeidersbevolking een bewijs *“dat de slechte tyden zyn geëindigd waerover elkeen nothans zoo bitter klaegt”*.⁽¹⁹⁾ Toch

had ook deze krant heel wat moeite met de neveneffecten van de danszalen. De politie trad immers niet op. Processen verbaal werden dus niet opgesteld. ⁽²⁰⁾

In volle vastenavondperiode pakte *De Werkman* alweer uit met een voor de katholieke meerderheid beschamend verhaal. Begin 1884 zou er op de Houtmarkt een kleine manifestatie van ongeruste moeders hebben plaatsgevonden. Aan de dansgelegenheden zouden ze de politie gevraagd hebben hun kinderen uit de zalen te halen, maar de arm der wet gaf niet thuis. Boon beschreef de gevolgen in 'Pieter Daens':

“Burgemeester Van Wambeke kon onmogelijk (...) nog verder gebaren alsof hij niet op de hoogte was van de pestholen van de stad. Hij moest nu maatregelen treffen, en hij trof de verkeerde. Hij liet een reglement verschijnen, dat de toegang aan danszalen en café-chantants ontzegde aan kinderen onder de zestien jaar...in feite hét publiek ervan. Zij mochten wel bij nacht werken, maar niet bij nacht dansen. In de fabrieken werkten honderden kinderen van twaalf, dertien en veertien jaar; die er net álles van afwisten. En uit de danszalen verjaagd liepen ze nu in benden, jongens en meisjes onder elkaar; (...) op straat al huilend en schetterend, vuile smerige liedjes zingend. Van Wambeke verscherpte zijn reglement.

Het was nu ook nog verboden na middernacht zingend langs de straten te lopen. Vanaf de eerste zondagnachten bleek reeds, dat de politie niet bij machte was de losgelaten fabrieksjeugd te doen gehoorzamen, en moest hij de hulp van gendarmen inroepen. Verjaagd uit de danszalen, verjaagd uit de middenstad, vormden deze benden dronken kinderen 'straatmuzieken' - met als instrumenten potschijven en ander lawaaimakend tuig - waarachter ze al dansend en pretmakend de afgelegen gehuchten opzochten. Daar; in de duisternis, ontsnapten ze aan het toezicht van politie en gendarmen”. ⁽²¹⁾

Het haalde inderdaad allemaal weinig uit. In 1886 vroeg *De Denderbode* opnieuw maatregelen tegen de reeds vermelde uitwassen: *“Jammer dat het strafwetboek stilzwijgend blijft over de beteugeling van onzedige gezangen die de driften aanvuren en de jeugd ten verderve voeren. Voorzeker heeft de wetgever hier eene fout begaan. Nu, indien het strafwetboek stilzwijgend blijft betrekkelijk de onzedige gezangen, laat het nochtans toe de nachtrust stoorring te beteugelen. (...) Wij roepen hierop de aandacht van onzen achtbaren heer Burgemeester in, en vragen dat het voortaan zal verboden zijn, gedurende de vastenavonddagen, na elf uren des nachts, de nachtrust te storen van de overgrootte meerderheid der inwoners*

die bescherming vragen tegen de vastenavondzotten". ⁽²²⁾ Ook het katholieke *Het Land van Aalst* vroeg maatregelen. Dat het zingen van zedenschendende liederen was verboden, was ook voor deze krant niet genoeg: *"Als de Reglementen niet uitgevoerd worden, dan is 't belachelijk ze uit te plakken en af te kondigen"*. Zelfs de Kerk riep vanop de preekstoel de katholieke overheid op iets te ondernemen: *"Moesten de Heidenen terugkeeren en zien wat er op die Vastenavonddagen en nachten gebeurt, ze zouden uitroepen: 'Maar dat is geen Christene samenleving! Maar dat zijn Heidenen, dat zijn slaven gelijk wij waren!'"* ⁽²³⁾

Ondanks het herhaaldelijk eisen van strengere reglementen, die ook zouden toegepast worden, verkreeg men niet waarvoor men ijverde. Bij de herziening van het 'Reglement nopens de publieke danspartijen, cafés, concerts, enz.' veranderde er niets dat de uitwassen tijdens de vastenavonddagen zou tegenhouden. Het toelaten van nachtelijke danspartijen tijdens carnaval werd niet eens in vraag gesteld. ⁽²⁴⁾ Ook bij de herziening van 1892 bleef de situatie onveranderd. Op de drie eerste dagen van vastenavond en zondag daaropvolgend zou het steeds mogelijk blijven toelating te krijgen voor het organiseren van danspartijen en concerten. ⁽²⁵⁾ Over het aanpakken van het nachtlawaai werd met geen woord gerept.

Maskerades en vastenavondcompagnies

De vastenavonddagen hebben de deelnemers aan de festiviteiten steeds aanzet tot maskeren en vermommen. De organisatie van verkleedpartijen en vastenavondbals bracht dit verschijnsel nog meer op de voorgrond dan vroeger. Ook het rondgaan van cavalcades werkte als inspirerende factor. In het midden van de negentiende eeuw liepen in Aalst voor het eerst grote groepen van mensen verkleed in dezelfde kostuums door de straten. Mensen uit alle lagen van de bevolking, zowel jong als oud, zochten tijdens carnaval de straat en de drank- en dansgelegenheden op. Aangezien het elkaar verwijten de belangrijkste carnavalsport was, was het onontbeerlijk zich onherkenbaar maken door verkleedkledij en masker.

Hoe de negentiende-eeuwse carnavalisten zich verkleedden, is niet zo moeilijk te achterhalen. Krantenverslagen en vooral de processen-verbaal lichten vaak een tipje van de vastenavondsliuier op. Het zal wellicht niet verbazen dat de arbeidersbevolking, de voornaamste deelnemers van het straatcarnaval, zich geen pralerige pakken konden veroorloven. Voor hen was het zich verkleeden in afgedragen kleren van echtgenoot of echtgenote de goedkoopste oplossing. Dat het niet de bedoeling was hierbij fraai uit de hoek te komen werd al snel

317

duidelijk. Door de economische crisis was dit voor de werklieden ook niet mogelijk. Het katholieke *De Denderbode* had geen begrip voor de situatie van de arbeidersbevolking en beschreef hen als “*onnoozele snullen in slordige en vuile kledij omhuld*”.⁽²⁶⁾ De krant meende overigens dat het steeds erger werd en dat het fenomeen uitbreiding nam. In 1890 schreef ze “*Wat wij bemerkt hebben, 't is dat de kleederen waarin zekere personen zich vermommen van jaar tot jaar slordiger om slordiger worden; zelfs op de bijzondere dansfeesten verscheen de overgrote meerderheid der gemaskerden in dood-versleten of gansch verwelkte, ja, zelfs smeerige kostumen*”.⁽²⁷⁾ Ook *De Werkman* kon haar ontgoocheling voor deze gang van zaken niet verbergen: “*...die vermommingen, die verkleedingen, die geslachtsverandering, dat rondwijken en loopen waar men anders niet gaan en durft, (...), dat is heidensch, walgelijk, onweerdig, niet alleen van een katholieke, maar van een beschaafde natie*”.⁽²⁸⁾

In 1886 bestempelde *De Denderbode* de slordig verkleedde figuren als “*schandalen en vuil janetten*”.⁽²⁹⁾ De ‘Voil Jeanet’, die meer dan honderd jaar later het symbool van het Aalsterse carnaval zou worden, had op het einde van de negentiende eeuw zeker niet het hedendaagse prikkelende en soms aangebrand

karakter.⁽³⁰⁾ Het was op het einde van de negentiende eeuw een typische vastenavondfiguur die in de meeste Vlaamse carnavalsteden voorkwam.⁽³¹⁾ Een ‘Voil Jeanet’ was iemand die geen kostuum of masker kon huren of kopen en die zich dan maar vermomde met wat hij (of zij) thuis kon vinden. Daar de meeste ‘Voil Jeanetten’ mannen waren die afgedragen of versleten kleren van hun echtgenote aantrokken, kreeg de figuur al snel een vrouwelijk karakter. Dit verklaart de naam. ‘Jeanet’ was een scheldwoord voor een man die zich in vrouwenkleren hulde. Vuil sloeg zowel op de slordige kledij als op de vuile, gemene taal die de ‘Voil Jeanetten’ bij het verwijten gebruikten. Deze figuur was het meest herkenbaar aan het masker: een stuk gordijn met daarin drie gaten, twee voor de ogen en een voor de mond, waarlangs men via een strootje of een pijpensteel kon drinken.⁽³²⁾ Celis beschreef in zijn bekende *Volkskundige Kalender uit het Vlaamse Land* (1923) ‘Vuil Jeanetten of Schandaulen’ als “*...mannen in vrouwen verkleed, of vrouwen in mannen. Hun kleding bestond uit: een katoenen slaapmuts, ofwel een ouden hoed of muts op het hoofd; een versleten of omgekeerde frak of vest, een gescheurde jak en rok om het lijf. In de hand droegen ze een stik waaraan een vogelmuit met haring in, ofwel een skelet van een regenscherm. De vrouw of in vrouw verkleedde man,*

droeg een bussel stro of een pak lappen bij wijze van een kind". (33)

De beste omschrijving van een in vrouw verklede man vonden we terug in het Politiearchief. Op vastenavondzondag 11 februari 1883 verdween een 56-jarige man na de nacht te hebben doorgebracht in verscheidene cafés. Vermoedelijk verdronk hij in de Dender. In het proces-verbaal dat naar aanleiding van de zaak werd opgesteld werd zijn verkleedkledij beschreven. De man droeg een strooien hoed, een blauw gestreept hemd, een blauw gestreepte halsdoek, een blauwe katoenen vrouwenmantel boven een zwarte laken vest, een versleten oranje broek en een paar laarzen met achterlappen. (34) In Aalst verkleedden ook heel wat vrouwen zich in man. (35) Diegenen die het zich financieel konden permitteren huurden of kochten een kostuum. Een figuur die hierbij steeds meer populariteit genoot was de zogenaamde 'Domino'. (36) Een 'Domino' was een in een zwart priesterkleed gehuld iemand, met een zwarte puntkap op het hoofd. De kap bedekte het volledige aangezicht zodat de drager ervan volledig onherkenbaar was.

Het gebeurde slechts zelden dat individuen het vastenavondvertier opzochten. Vaak ging men de nacht tegemoet in groep of in zogenaamde vastenavondcompagnies. Deze geïmproviseerde car-

navalgroepen waren groepen van mensen die samen van café naar danszaal trokken. Deze compagnies werden vooral gevormd door werklieden uit een zelfde fabriek of wijk. Zij werkten samen aan kostuums, zodat ieder van de groep er ongeveer gelijk uitzag of legden geld opzij om kostuums te kopen of te huren. Sommige arbeidersgezinnen spaarden maandenlang voor een mooi kostuum. Volgens Ghijsens en Baert leefde de arbeidersbevolking zo intens naar de vastenavonddagen toe dat vooral na nieuwjaar de neringdoeners in de arbeiderswijken een daling van de koopkracht konden waarnemen. (37) Uit de processen-verbaal en de kranten blijkt dat er zich tijdens de vastenavonddagen wel degelijk groepen verkleed in de straten bevonden. (38) Of de arbeidersbevolking in de tweede helft van de negentiende eeuw werkelijk zo intens naar de vastenavond toeleefde, werd nergens bevestigd. Toch kan het niet anders dan dat heel wat werknemersgezinnen in de aanloop naar vastenavond en carnaval hard werd gespaard. Hoe vallen de gerapporteerde arbeidersfestiviteiten anders te rijmen met de hachelijke sociaal-economische situatie? In 1887 maakte *De Denderbode* gewag van werkmeisjes die 30 tot 60 frank aan een "*karnavalsploenje*" hadden besteed. (39) Een jaar eerder stond dezelfde krant al even verbaasd bij het zien van zoveel arbeidersvreugde "*ondanks de armoede*

319

die hier; zoo men zegt, ten gevolge van de crisis heerst". De krant, die de katholieke meerderheid van de stad steunde, besloot dan ook dat *"de drie vastenavonddagen (...) bewezen dat wij geen en slechten tijd beleven, of wel dat het armoede-lijden hier zeer overdreven is"*.⁽⁴⁰⁾

In de beoordeling van het straatlopen werd een duidelijk onderscheid gemaakt tussen het vertoon overdag en de taferelen bij nacht. De Denderbode berichtte in de jaren tachtig meermaals dat het verkleden overdag meer en meer beperkt bleef tot *"een werkmansjongen die deze gelegenheid waarneemt om zich eens stom zat te drinken en in dien toestand huilend en soms vloekend de straten af te dwijlen, of wel, een buitenjongen die hier komt den grooten jan uithangen"*.⁽⁴¹⁾ Dat er overdag opvallend veel jeugd van buiten de stad aanwezig was werd meermaals opgemerkt: *"Bemerken wij dat de overgrootste meerderheid der maskaraden die bij klaren dage te zien zijn geweest, jongelingen waren uit onze naburige gemeenten die alhier den kledden komen vertoonen"*.⁽⁴²⁾ Dat deze 'vreemdelingen' zich lieten verleiden tot baldadigheden werd niet geapprecieerd: *"Wij bekennen het: 't zijn de Aalstenaars niet die men in deze zaak (de nachtelijke baldadigheden, nvda) het meest te beschuldigen heeft, neen, deze die om ter meest tieren*

zijn jongelingen onzer naburige gemeenten".⁽⁴³⁾ Dit laatste is alvast niet uit de processen-verbaal van de politie op te maken.

Besluit

Het negentiende-eeuwse Aalst staat in het geheugen gegrift als een ellendige tijd. Hoewel de uitbuiting van de werklieden en het armoedige bestaan van de arbeidersbevolking een stempel drukten op de hele stedelijke gemeenschap, stond dit het uitbundig vieren van carnaval niet in de weg. Voor de werklieden was carnaval een gelegenheid om even uit hun grauwe bestaan te ontsnappen. Ontspanningsmogelijkheden vonden ze in de honderden herbergen van de stad.

Vastenavond kreeg in Aalst steeds de kans om te bestaan. De politieke situatie in de tweede helft van de negentiende eeuw en de bloei van het herbergwezen in de stad, maakten dat het katholieke stadsbestuur niet kon raken aan vastenavond of carnaval. Wanneer tijdens de gemeenteraad de afschaffing van het feest of de beteugeling van de uitwassen ervan ter sprake kwam, werd bij de beslissing vastenavond te laten voortbestaan steeds naar de plaatselijke handel verwezen. Het katholieke bestuur kon het zich in haar politieke strijd tegen de liberale oppositie niet veroorloven de plaatselijke handelaars en de bevolking voor het hoofd te stoten. Wanneer op het

einde van de negentiende eeuw vastenavond door de organisatie van liberale cavalcades een liberale stempel kreeg, werd het voor het katholieke bestuur dan weer moeilijk het feest een officieel karakter te geven. Het zou een geschenk geweest zijn voor de liberale oppositie. Initiatieven om van vastenavond een grootschalig en door het stadsbestuur gesteund gebeuren te maken, kwamen er dan ook maar pas na de Eerste Wereldoorlog, toen de grootste politieke spanningen weggeëbd waren en de alleenheerschappij van de katholieken definitief was afgelopen.

Wim Beelaert
Voskenslaan 393
9000 Gent

<http://users.pandora.be/wim.beelaert>
wim.beelaert@pandora.be

NOTEN

- 1 Zie ook BEELAERT (W.), Vastenavond in het politieke kluwen van het negentiende-eeuwse Aalst. *Het Land van Aalst* (Aalst), 52, 2000, 2, p. 85-133.
- 2 *De Denderbode*, 8.3.1857
- 3 *De Werkman*, 13.2.1874
- 4 *De Werkman*, 12.2.1875
- 5 *De Denderbode*, 8.3.1868
- 6 *De Denderbode*, 7.2.1875
- 7 *De Denderbode*, 7.2.1875
- 8 *De Denderbode*, 20.6.1886
- 9 *De Denderbode*, 30.9.1888
- 10 *De Denderbode*, 14.2.1875
- 11 Stadsarchief Aalst, Politiearchief, *Processen Verbaal 1878-1880*, Nr. 5471.
- 12 Stadsarchief Aalst, Politiearchief, *Processen Verbaal 1892*, Nr. 2869.
- 13 Stadsarchief Aalst, Politiearchief, *Processen Verbaal 1878-1880*, Nr. 5478.
- 14 Stadsarchief Aalst, Politiearchief, *Processen Verbaal 1885-1886*, Nr. 373.
- 15 Stadsarchief Aalst, Politiearchief, *Processen Verbaal 1878-1880*, Nr. 5636.
- 16 Stadsarchief Aalst, Politiearchief, *Processen Verbaal 1899*, Nr. 6831.
- 17 *De Denderbode*, 26.2.1882
- 18 BOON (L. P.), *Pieter Daens of hoe in de negentiende eeuw de arbeiders van Aalst vochten tegen armoede en onrecht*. Amsterdam, De arbeiderspers, 1971, p. 43.
- 19 *De Denderbode*, 26.2.1882
- 20 Stadsarchief Aalst, Politiearchief, *Processen Verbaal 1882-1884* en *Processen Verbaal 1885-1886*. Tijdens de vastenavonddagen werd geen enkele PV opgesteld wegens straatlawaai.
- 21 BOON (L.P.), *loc.cit.*
- 22 *De Denderbode*, 14.3.1886
- 23 *Het Land van Aalst*, 13.2.1887

- 24 Stadsarchief Aalst, *Verslagen van de gemeenteraad van de stad Aalst Register 27*, Zitting van 16 juni 1888, fol. 259-268.
- 25 Stadsarchief Aalst, *Verslagen van de gemeenteraad van de stad Aalst Register 28*, Zitting van 8 januari 1892, p. 300.
- 26 *De Denderbode*, 1.3.1885 en 24.2.1887
- 27 *De Denderbode*, 20.2.1890
- 28 *De Werkman*, 24.2.1882
- 29 *De Denderbode*, 14.3.1886
- 30 Hoewel ze tijdens de jaren zestig en zeventig zo goed als verdwenen was, is de Voil Jeanet, een in lompen onherkenbaar verklede carnavalst met diverse toebehoren (een uitgerafeld stuk gordijn, een versleten korset of bh, een kapot regenscherm, een aftandse kinderkoets, een vogelkooi met daarin een haring,...), vandaag het symbool van het Aalsterse carnaval geworden. Mede door inspanningen van de organisatoren is het imago van de figuur de laatste jaren gevoelig verbeterd.
- 31 CLEMENT (R.) en DE SCHAUWERS (A.), *Carnaval in Halle van 1900 tot nu. Verhandelingen van de Koninklijke Geschiedkundige en Oudheidkundige Kring Halle (Halle)*, 23, 1986, p. 3.
- 32 CLEMENT (R.) en DE SCHAUWERS (A.), *loc.cit.*
- 33 CELIS (G.). *Volkskundige kalender van het Vlaamsche Land*. Gent, Stichting Mens en Kultuur, 1990, p. 15.
- 34 Stadsarchief Aalst, Politiearchief, *Processen Verbaal 1882-1884*, Nr. 7303.
- 35 Stadsarchief Aalst, Politiearchief, *Processen Verbaal 1885-1886*, Nr. 32.
- 36 Stadsarchief Aalst, Politiearchief, *Processen Verbaal 1882-1884*, Nr. 8048.
- 37 GHYSENS (J.) en BAERT (K.). *Aalst Carnaval*. Tielt, Veys, 1975, p. XII.
- 38 Stadsarchief Aalst, Politiearchief, *Processen Verbaal 1875-1878*, Nr. 4955.
- 39 *De Denderbode*, 16.2.1888
- 40 *De Denderbode*, 24.2.1887
- 41 *De Denderbode*, 2.3.1884
- 42 *De Denderbode*, 1.3.1885
- 43 *De Denderbode*, 14.3.1886